

blad hebben en in een toetsituatie vragen oplossen over wat ze horen. Kinderen formuleren allemaal basisvaardigheden als geconcentreerd luisteren.
 Bij de vragen om goede tips te geven over 'goed spreken', formuleren kinderen basisvaardigheden zoals duidelijk articuleren, tempo en oogcontact samen met vaardigheden die te maken hebben met het houden van een 'spreekbeurt' zoals goed leren thuis, de tekst niet opzeggen maar het eerder vertellend brengen ...
 We kunnen ons dan ook niet van de indruk ontdoen dat spreken beperkt is tot 'mooi spreken' en het houden van een spreekbeurt.
 Opmerkelijk was het gesprek met enkele kinderen die slechts enkele jaren gebruikmaken van het Vlaamse onderwijs. Zij formuleren opvallend andere tips dan de andere leerlingen. Hun antwoorden zijn vooral geïnspireerd door het onder de knie krijgen van de Nederlandse taal.

Conclusies

Als we bovenstaande resultaten van eigen onderzoek leggen naast de resultaten van ander recent onderzoek (zie Didactische reader bij de OVSG-toets 2009) naar mondelinge taalvaardigheid, kunnen we enkele conclusies formuleren.

1. Luisteren en spreken worden veel geoefend in de school. Dit gebeurt vaak informeel (zonder dat er expliciete doelen worden geformuleerd). Door de hoeveelheid oefening verwerven kinderen heel wat mondelinge vaardigheden.
2. Reflectie op het spreken en luisteren en het inoefenen van strategieën is geen systematische verworvenheid in het onderwijs.
3. Voor het aanbieden van taken binnen luister- en spreekonderwijs blijken vaak dezelfde didactische werkvormen gebruikt te worden. De variatie neemt af hoe ouder de kinderen worden.
4. Kansengroepen scoren negatief.
5. Luisteren en spreken worden vaak als afzonderlijk deelgebied geoefend. Gesprekstechnieken die deze vormen combineren komen weinig aan bod. Het luik gespreksvaardigheden uit het leerplan spreken is o.i. weinig bekend. Nochtans is deze interactie heel belangrijk. Uit Nederlands onderzoek blijkt o.a. dat iemand overtuigen, samen een beslissing nemen, ook voor leerlingen van het zesde leerjaar geen evidente vaardigheden zijn.

michel.vanhee@ovsg.be
 diensthoofd pedagogische begeleiding basisonderwijs

Aan de slag met woordenschat en schooltaal in de kleuterklas

Een rijke woordenschat blijkt een belangrijk aspect te zijn van de taalontwikkeling. In bijna alle vakgebieden op school speelt woordenschat een doorslaggevende rol. Het ene kind stapt de kleuterschool binnen met een rijke woordenschat, een andere kleuter moet het met heel wat minder stellen. Leerkrachten kunnen door een sterke klemtoon te leggen op woordenschat de kloof tussen taalrijk en taalarm helpen dichten. Voldoende reden om er bewust aandacht en tijd aan te besteden, en liefst zo vroeg mogelijk.

Voor scholen die in het kader van het project tweedelijns-ondersteuning kleuterparticipatie (2KP) begeleid worden, is dit niet nieuw. 112 basisscholen konden vorig schooljaar al proeven van woordenschatverwerving op schooloverstijgende vormingen die werden gegeven in alle 2KP-regio's. Tijdens deze vorming ondervonden leraren aan den lijve hoe belangrijk woordenschat is als onmisbare bouwsteen van taalvaardigheid. We startten met het voorlezen van een verhaal dat gedeeltelijk uit onbestaande woorden was opgebouwd. Uit onderzoek blijkt immers dat je 90 % van de woorden in een tekst moet kennen, wil je écht begrijpen waar het over gaat. Als dat niet het geval is, gaat de inhoud aan de toehoorder voorbij. Toch is dit realiteit voor heel wat kleuters.

Geen taal, geen inhoud

In klassituaties gebeurt wel eens het volgende. De leerkracht vertelt een verhaal en nadien stelt zij of hij vragen om te achterhalen of de kleuters het begrepen hebben. De kleuters antwoorden op de reproductieve vragen, maar door een te oppervlakkige woordkennis kunnen ze de inhoud niet ten volle 'vatten'. Ze genieten van het voorleesmoment vanwege de gezelligheid, de mimiek van de juf, de mooie prenten ... maar het brengt hun weinig bij. Ze leren geen taal, ze leren geen inhoud. Een spijtige zaak, zeker als je bedenkt dat verhalen vertellen en voorlezen een belangrijke plaats innemen in het werken aan de taalontwikkeling in de kleuterklas.

Grotere taalvaardigheid, grotere kennis van de wereld

In deze vorming kozen we voor een prentenboek als werkvorm om bewust aandacht te besteden aan woordenschatverwerving. We hanteerden hierbij het win-winmodel, dat gebaseerd is op de viertaktstrategie van Marianne Verhallen¹.

Vier stappen

De eerste stap in het win-winmodel bestaat erin doelbewust te kiezen voor een geschikt prentenboek. Boeken kunnen verschillende doelen dienen, maar in deze context willen we

¹ Meer info hierover in de Didactische reader bij de OVSG-toets 2009, Mondelinge taalvaardigheid.

bewust inzetten op woordenschat. Niet elk boek leent zich daartoe. Bij de keuze van het boek hou je rekening met de voorkennis van je kleuters en de moeilijkheidsgraad van de tekst. Een verhaal waar te veel onbekende woorden in staan is niet geschikt om aan woordenschatverwerving te werken, evenmin als een te gemakkelijk boek. Wij kozen als illustratie voor het boekje 'Nieuwe laarzen' van Guido van Genechten, een heel eenvoudig boek voor de jongste kleuters, waar toch een aantal woorden in voorkomen die niet door alle kleuters gekend zijn.
 Vervolgens selecteer je de woorden uit het boek waar je expliciet rond gaat werken. Dit blijkt in de praktijk best wel moeilijk te zijn. Welke woorden zijn belangrijk genoeg om je kostbare onderwijstijd aan te besteden? Hiervoor zijn in de literatuur een aantal belangrijke selectiecriteria beschreven die als richtlijn dienen (zie kader). Wij focusten in het voorbeeld op 'rennen, spatten, klimmen, schoppen en de laarzen'.

OVSG KIKWIJZER BIJ HET SELECTEREN VAN WOORDEN

<p>WEL SELECTEREN</p> <ul style="list-style-type: none"> • woorden die voor een deel van de leerlingen onbekend zijn • functionele woorden d.w.z. woorden die vaker voorkomen in de talige context waarmee leerlingen te maken hebben • woorden die passen in de context van de activiteit • woorden die verwijzen naar concrete handelingen in de thuisituatie, zoals afwassen, bakken... • woorden die verwijzen naar objecten die je moet zien functioneren om ze te leren gebruiken vb. rem, foto toestel • woorden die nuttig zijn op school: groeien, smelten, meer, wegen... • zelfstandige naamwoorden met de gepaste lidwoorden • werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, bijwoorden en telwoorden • vaste woordcombinaties zoals stijf van angst, aan de slag gaan • maximum 8 à 10 woorden per activiteit 	<p>NIET SELECTEREN</p> <ul style="list-style-type: none"> • hoog-frequente functionele woorden, zoals met en zich (uitzondering voor de lidwoorden) • algemene woorden zoals gaan, doen en kunnen • woorden die eenvoudig met een plaatje verduidelijkt kunnen worden • synoniemen, binnen één activiteit • woorden die qua vorm op elkaar lijken vb. boon-boom, binnen één activiteit
--	--

Nu je duidelijk hebt afgebakend welke woordenschat je kleuters zullen leren door dit boek, plan je hoe je hen daarin zult ondersteunen.

Kleuters leren al doende

In de eerste plaats zorg je ervoor dat de nieuwe woorden worden aangeboden in een ervaringscontext. Kleuters moeten woorden ontmoeten in een voor hen betekenisvolle

Spreken en luisteren in de praktijk

situatie. Creëer momenten waarop de nieuwe woorden aan bod komen, en zorg ervoor dat kleuters actief aan de slag kunnen met die woorden. Kleuters leren al doende, en ook voor het leren van woorden is dit niet anders. Woorden betekenis geven met een prentje of door uit te leggen is minder efficiënt dan iets met die woorden doen. In ons praktijkvoorbeeld op de vorming lieten we kleuters kennismaken met de woorden 'rennen, spatten, klimmen ...' door hen dit ook te laten doen. In een volgende activiteit werkten we met foto's en prenten, waarbij we ook hier weer voor spelelementen zorgden zodat het niet bleef bij woordkaarten ophangen. Natuurlijk voorzagen we ook in een moment waarop de kleuters lekker kunnen spatten in de plassen, met hun eigen laarsjes aan.

De nieuwe woorden zijn ondertussen verschillende keren aan bod gekomen, hebben op een actieve manier betekenis gekregen. Nu pas lees je het prentenboek voor. Omdat de woorden niet meer nieuw zijn, hoef je je verhaal niet telkens te onderbreken om een woord uit te leggen. Trap niet in de valkuil om je taalaanbod te verarmen door bij het voorlezen moeilijke woorden te vervangen door wat al gekend is of door te vertellen in plaats van voor te lezen. Het letterlijk voorlezen is een stap die hier zeker niet vergeten mag worden.

Nadat de nieuwe woorden op deze manier hun plaats hebben gevonden in de context van het verhaal, komt de verwerkingsfase. Pas in deze fase spoor je je kleuters aan om de woorden zelf te gebruiken. De uitdaging is hier om activiteiten aan te bieden die verder gaan dan een leuke uitwerking van het prentenboek. De doelstelling is te werken aan woordenschat, dus kies je activiteiten waarbij je de nieuwe woorden bewust uitlokt. Een gulden regel is dat een woord 7 keer gebruikt moet worden, in verschillende contexten, voor het beklijft! Tot slot is het belangrijk om te controleren of je je doel bereikt

hebt en de kleuters de nieuwe woordenschat ook echt verworven hebben. Hebben de meeste kleuters het doel bereikt? Voor welke kleuter is nog wat meer oefentijd nodig? Dit controleren gebeurt het best door observatie. Speel mee met je kleuters, doe een spelletje of ga een gesprekje aan waarin je aanstuurt op de nieuwe woordenschat.

Reacties op de vorming

Tijdens de workshops werkten de leerkrachten samen een prentenboek uit volgens dit win-winmodel. Dit liep niet altijd van een leien dakje! Leerkrachten ontdekten dat heel wat prentenboeken veel moeilijke woorden bevatten en voor een deel van hun kleuters eigenlijk te moeilijk zijn. Over de keuze van belangrijke woorden werd ook heel wat gediscussieerd. Bij het ontwerpen van activiteiten bleek dan weer de eindeloze creativiteit van de kleuterleerkrachten. Toch was het even opletten geblazen om niet te blijven steken bij leuke, toffe, actieve of creatieve activiteiten, maar vooral het doel voor ogen te houden: werken aan het uitbreiden van de woordenschat. Heel wat leerkrachten keerden geïnspireerd terug naar hun klas, waar ze uitgebreid aan het experimenteren gingen met woordenschat. De enthousiaste reacties na de vormingen en de vele vragen hierover tonen aan dat hiermee een bewustwording op gang is gebracht dat woordenschat een zeer belangrijke schakel is in het taalverwervingsproces.

'Een gebrek aan woordenschat leidt bijna altijd tot slechte schoolresultaten.'

Anderson & Nagy, 1992,
Biemiller, 2003

anja.vanhove@ovsg.be
pedagogisch medewerker basisonderwijs

Tweedelijnsondersteuning kleuterparticipatie of 2KP

Deze ondersteuning is tot stand gekomen in het kader van het Jaar van de kleuter 2007. Het is de bedoeling een intensieve begeleiding te bieden aan kleuteronderwijzers die met een grote concentratie aan doelgroepleerlingen worden geconfronteerd. Het gaat hier om scholen die gelegen zijn in LOP-gebieden met minimaal 25 % GOK-leerlingen. Sinds schooljaar 2008-2009 is een team van 7,5 begeleiders bij OVSG aan de slag in het kader van dit project. Zij bereikten in de loop van 2008-2009 112 scholen. Ook dit schooljaar wordt de tweedelijnsondersteuning voortgezet. Scholen die niet in een regio liggen waar het project loopt, kunnen contact opnemen met de dienst nascholing basisonderwijs.

De begeleiders 2KP gingen nascholing geven 'Met nieuwe laarzen'. Op de foto van links naar rechts: Danny Verneirt, Hilde Van Mileghem, Linda Van Keilegom, Bernadette Degeest, Benny Merken, Tanja De Greves, Anja Vanhove en Greta Bekaert.

Kwaliteitszorg doet uw school groeien

Kwaliteit en kwaliteitszorg staan in de belangstelling. Van scholen wordt verwacht dat ze kwaliteitsvol onderwijs bieden, dat ze dit onderwijs kwaliteitsvol ondersteunen, dat ze beschikken over voldoende beleidvoerend vermogen om zelfstandig een kwaliteitsbeleid te voeren, dat ze onderzoek doen naar hun eigen kwaliteit en dat ze continu bezig zijn om die te verbeteren. Hoe ze dat doen laat de overheid over aan de autonomie van de scholen.

Diensthof Jan De Greef van de ontwikkelingsdienst in gesprek met pedagogisch adviseur Marc Hendrickx. Ook pedagogisch adviseurs Johan Bossuyt en Dirk Francken maken deel uit van de werkgroep 'kwaliteitszorg'.

Het kwaliteitsdecreet¹ omschrijft wat van scholen wordt verwacht. Ditzelfde decreet geeft de pedagogische begeleidingsdiensten de opdracht om de scholen te ondersteunen bij de realisatie van hun pedagogisch project, het beleidvoerend vermogen van de scholen te versterken en ze te ondersteunen bij hun integrale kwaliteitszorg. De overheid ten slotte bewaakt de onderwijskwaliteit door de gedifferentieerde doorlichting.

Veranderen, verbeteren, vernieuwen ...

Vaak wordt kwaliteitszorg eenzijdig bekeken vanuit een verantwoordingsperspectief en wordt het verengd tot 'meten is weten'. Wanneer we kwaliteitszorg verengen tot het verzamelen en analyseren van (cijfermatige) outputgegevens of tot het uitvoeren van zelfevaluaties, zal dit meestal geen blijvende

¹ Decreet van 8/5/2009 betreffende de kwaliteit van het onderwijs.

meerwaarde betekenen voor de ontwikkeling van de school en het leren van de leerlingen. In het beste geval kan dit een intern proces van zelfreflectie op gang brengen. Scholen zijn er zich vaak onvoldoende van bewust dat ze met activiteiten bezig zijn die rechtstreeks of onrechtstreeks te maken hebben met kwaliteit en kwaliteitszorg. Dit zichtbaar maken is een belangrijk aspect van kwaliteitszorg omdat het een eerste aanzet vormt tot reflectie en verdere ontwikkeling. Kwaliteitszorg schept mogelijkheden om met en van elkaar te leren en daardoor continu te veranderen, te verbeteren, te vernieuwen, ... te groeien.

De school, een lerende organisatie van professionals

Streven naar kwaliteit en een effectieve kwaliteitszorg maken van een school een lerende organisatie van professionals. Kwaliteitszorg is de wijze waarop de school werk maakt van haar streven om kwaliteit te leveren en te waarborgen. Kwaliteitszorg heeft een integraal karakter: het heeft betrekking op alle aspecten van de schoolontwikkeling (personeelsbeleid, nascholingsbeleid, pedagogisch-didactische keuzes, zorgbeleid, aankoopbeleid, ...). Kwaliteitszorg verloopt systematisch in een zich voortdurend herhalend proces. Effectieve kwaliteitszorg vraagt een beleid dat steunt op pijlers zoals doelgerichtheid, betrokkenheid en leiderschap, samenwerking, responsief vermogen, reflectie en zelfevaluatie, innovatief vermogen, empowerment en taakafbakening.

Het thema 'kwaliteitszorg' vormt de rode draad tijdens de ondersteuningsmomenten door de pedagogische begeleidingsdienst van OVSG. Vanuit praktijksituaties worden instrumenten, methodieken en een algemeen referentiekader aangereikt. Door het aanbieden van dit referentiekader kwaliteitszorg in functie van schoolontwikkeling wil OVSG deze processen voor scholen zichtbaar en beheersbaar maken.

